

*Сванадзе Л. П.,
аспірантка кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-1510-864X*

Науковий керівник:

*Сергєєва Д. Б., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/208-217>

УДК 343.985:343.35

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Анотація. Незаконне збагачення є одним із найбільш небезпечних кримінальних правопорушень корупційного спрямування і являє собою пряму загрозу національній безпеці України. Висока латентність незаконного збагачення як суспільного явища ставить під сумнів ефективність існуючої системи засобів боротьби з корупцією. Це спонукає до реагування всі державні інституції з метою відпрацювання дієвої технології виявлення, розслідування та попередження незаконного збагачення. Науковим інструментарієм такої технології повинна стати апробована методика розслідування незаконного збагачення, основні елементи якої перебувають на стадії свого формування та перевірки слідчою практикою.

Мета статті – запропонувати фундамент для напрацювання технології розслідування незаконного збагачення в сучасних умовах шляхом здійснення огляду особливостей відкриття кримінального провадження при наявності фактів, що вказують на можливість незаконного збагачення, аналізу типових слідчих ситуацій та обставини, що підлягають встановленню, а також визначення першочергових процесуальних дій та організаційних заходів на початковому етапі розслідування незаконного збагачення.

Основні результати дослідження демонструють особливості початку кримінального провадження при розслідуванні незаконного збагачення, до яких відносяться: обов'язковий висновок Національного агентства з питань запобігання корупції по результатах перевірки декларації особи, а також відкриття провадження не відносно особи, а по факту можливого незаконного збагачення. Виявлені особливості обумовлюють типовість слідчої ситуації початкового етапу розслідування незаконного збагачення та дозволяють сформулювати дві типові слідчі версії щодо події, яка розслідується, як то: незаконне збагачення мало місце і незаконне збагачення не мало місце.

Ефективність розслідування незаконного збагачення, як злочину корупційної спрямованості, напряму залежить від ефективності початкового етапу розслідування цього кримінального правопорушення. В свою чергу, початковий етап розслідування незаконного збагачення характеризується типовістю та відносною інформаційною визначеністю слідчої ситуації, яка, при цьому, не є сприятливою для розслідування. Активна протидія, до якої вдається особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на всіх етапах вчинення незаконного збагачення, значно ускладнює розслідування. Основна пошукова та пізнавальна діяльність суб'єкта розслідування в ході здійснення комплексу організаційних заходів та процесуальних дій на початковому етапі розслідування незаконного

збагачення, спрямована на збирання доказів, які б вказували на характер джерела походження набутих активів (законний чи незаконний). Подальша оцінка зібраних доказів дозволяє суб'єкту розслідування або повідомити по підозру у незаконному збагаченні відповідній особі, або прийняти рішення про закриття кримінального провадження.

Ключові слова: незаконне збагачення, початковий етап розслідування, збирання доказів, протидія розслідуванню.

Постановка проблеми.

На думку вчених та громадських діячів, корупція у будь-яких її проявах, яка пронизує усі сфери життєдіяльності українського суспільства, становить безпосередню загрозу національній безпеці України. Основним негативним наслідком корупції є спричинений нею правовий нігілізм серед різних верств населення, що закладає недовіру до державних та громадських інституцій, підриває авторитет України на міжнародній арені щодо реалізації задекларованих політиками намірів її розбудови як правової та демократичної держави¹.

Одним із найбільш небезпечних кримінальних правопорушень корупційного спрямування є незаконне збагачення², відповідальність за яке передбачена ст. 368⁵ Кримінального кодексу України (далі – КК України)³.

Висока латентність корупції взагалі та незаконного збагачення, як її основного прояву зокрема, ставить під сумнів ефективність існуючої системи засобів протидії цьому небезпечному явищу. Це спонукає до реагування всі державні інституції з метою реформування національного кримінального законодавства та відпрацювання дієвої технології виявлення, розслідування та попередження незаконного збагачення, тобто впровадження в діяльність правоохоронних органів науково обґрунтованої

методики розслідування незаконного збагачення⁴.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Окремим аспектам розслідування незаконного збагачення присвятили свою увагу українські дослідники: Салтевський М., Шепітько В., Ясінь І., Хавронюк М., Стрільців О., Чернявський С., Мельник М., Черенков А., Гузоватий О., Титаренко О. та інші. Але численні зміни національного антикорупційного законодавства, трансформація самого розуміння незаконного збагачення, поява нових способів вчинення цього правопорушення та відсутність дієвого інструментарію для правоохоронних органів у вигляді апробованої методики розслідування, на наш погляд, викликають необхідність подальших наукових досліджень у сфері розробки комплексної системи засобів протидії незаконному збагаченню як корупційного прояву. Особливої уваги та аналізу, на нашу думку, потребує початковий етап розслідування незаконного збагачення, під час якого закладаються основи для його подальшого ефективного доказування.

Не дивлячись на наявність дискусій серед вчених криміналістів щодо визначення меж початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, єдністю поглядів характеризується думка щодо його цінності для розслідування в цілому⁵. Як слушно зазначає Мазур А.,

¹ М Погорецький, О Баганець, Обшук особи у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (2017) 12 *Право України* 62–73.

² Н С Моргун, О О Шевчук, С В Марчевський, Встановлення джерел походження активів як обставина, яка підлягає доказуванню під час розслідування незаконного збагачення (2022) 1 (97) *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка* 257–266.

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> дата звернення 10.12.2022.

⁴ В Ю Шепітько, В М Шевчук, В В Білоус, Л І Керик, Система заходів протидії незаконному збагаченню в сучасних умовах (2016) 16 *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* 5–16.

⁵ М А Погорецький, М О Ленко, Д Б Сергеева, Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу

«на початковому етапі визначають загальний напрям розслідування, висувають та перевіряють перші слідчі версії, планують дальші дії. Відповідно до отриманої первинної інформації, наслідків її перевірки і логічної оцінки орган досудового розслідування визначає першорядні завдання, розробляє стратегію і скеровує весь хід дальшого розслідування»¹.

Мета статті – запропонувати фундамент для напрацювання технології розслідування незаконного збагачення в сучасних умовах шляхом здійснення огляду особливостей відкриття кримінального провадження при наявності фактів, що вказують на можливість незаконного збагачення, аналізу типових слідчих ситуацій та обставини, що підлягають встановленню, а також визначення першочергових процесуальних дій та організаційних заходів на початковому етапі розслідування незаконного збагачення.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Незаконне збагачення (ст. 368⁵ КК України) тісно пов'язане механізмом декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та членів їх сімей, що є одним із чинників зниження рівня корупції в Україні².

Так, відповідно до диспозиції ст. 368⁵ КК України під незаконним збагаченням слід розуміти набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи.

Згідно примітки до ст. 368⁵ КК України під набуттям активів слід розумі-

ти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

В примітці до ст. 368⁵ КК України також зазначено, що під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. А особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»³.

Враховуючи існуючу судову практику, обов'язковою підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та відкриття кримінального провадження⁴ щодо факту можливого незаконного збагачення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є відповідне рішення Національного агентства з питань за-

розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія / за ред. М. А. Погорецького (Київ, Алерта, 2014) 300.

¹ А Мазур, Межі початкового етапу розслідування (2015) 1 *Вісник Львівського університету. Серія юридична* 435–441.

² М А Погорецький, О Ю Бусол, Удосконалення механізму декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та членів їх сімей як один із чинників зниження рівня корупції в Україні (2009) 2 *Вісник Нац. акад. прокуратури України* 85–92.

³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> дата звернення 10.12.2022.

⁴ М А Погорецький, Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання (2015) 1 *Вісник кримінального судочинства* 93–103.

побігання корупції (далі – НАЗК) щодо виявлення ознак незаконного збагачення за результатами повної перевірки декларації цієї особи¹.

І, хоча НАЗК здійснює перевірку декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вже при наявності певних відомостей, що вказують на невідповідність способу життя особи її законним доходам, але, зважаючи на статус НАЗК – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику², – не можна вважати таку перевірку початком розслідування. Вважаємо, що по даній категорії кримінальних проваджень початковий етап розслідування починається саме з внесення відомостей до ЄРДР та відкриття кримінального провадження на підставі фактичних даних, що містяться у висновку НАЗК щодо проведеної перевірки.

В свою чергу, підставою для НАЗК щодо проведення перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є повідомлення інших органів та підрозділів щодо можливого незаконного походження активів, якими розпоряджається особа, або члени її родини.

Наприклад, поширеною є взаємодія між НАЗК та Державною митною службою України, закріплена на рівні Меморандуму про співпрацю, підписаному у грудні 2021 року³. Відповідно до розробленого алгоритму, під час перевірки митники повідомляють НАЗК про великі суми готівки, виявлені у осіб, що перетинають державний кордон України. При цьому, передається інформація про всі такі випадки, адже працівники Держмитслужби не володіють інфор-

мацією – чи є власники коштів посадовцями. Далі НАЗК перевіряє цих осіб у Реєстрі декларацій. Якщо виявляється, що саме посадовець, або його родичі намагаються вивезти готівку чи інші цінності, то НАЗК може провести моніторинг способу життя та спеціальну перевірку щодо такої особи, метою яких є – встановити, чи відповідає рівень життя публічного службовця наявним у нього та членів родини майну й одержаним ним доходам згідно з декларацією (відповідно до встановлених правил, фізичні особи можуть перемішувати через митний кордон України готівку в сумі, що не перевищує 10 000 євро; якщо сума є більшою, ці кошти потребують письмового декларування митному органу).

Так, у вересні 2022 року Офіс Генерального прокурора (далі – ОГП) відкрив кримінальне провадження щодо можливого незаконного збагачення народного депутата України. Підставою для внесення відомостей до ЄРДР стали матеріали НАЗК. Відповідно до оприлюдненої інформації, на початку березня дружина народного депутата України перемістила через митний кордон України 500 000 доларів США та 97 000 євро. За офіційним курсом Національного банку України – це понад 17 млн. 845 тис. гривень.

Згідно з щорічною декларацією за 2020 рік, сукупний задекларований розмір грошових коштів, які належать родині народного депутата України, склав 335 000 гривень, 10 000 доларів США та 15 000 євро. Таким чином, різниця між офіційно задекларованими грошовими коштами та заощадженнями, вивезеними за кордон його дружиною, за попередніми підрахунками перевищувала 6 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян – понад 8 млн. гривень⁴.

¹ Підозри у декларуванні недостовірної інформації можуть ґрунтуватися тільки на висновках нацагентства <<https://zib.com.ua/ua/136040.html>> дата звернення 10.12.2022.

² Там само.

³ НАЗК отримує від Держмитслужби та митних органів країн Європи дані, які дозволяють виявляти незаконну готівку у посадовців, що перетинають кордон <<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-otrymuje-vid-derzhmytsluzhby-ta-mytnyh-organiv-krayin-yevropy-dani-yaki-dozvolyat-vyavlyaty-nezakonnu-gotivku-u-posadovtsiv-shho-peretynayut-kordon/>> дата звернення 10.12.2022.

⁴ НАЗК виявило ознаки незаконного збагачення щодо народного депутата, дружина якого вивезла під час війни

Зібрані матеріали НАЗК передало до ОГП. На цій підставі ОГП відкрив кримінальне провадження за ст. 368⁵ КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Проведення досудового розслідування кримінального провадження за вказаним фактом було доручено детективам Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

Особливістю відкриття кримінального провадження при розслідуванні незаконного збагачення, як вбачається з наведеного прикладу, є його відкриття не стосовно конкретної особи, а по факту можливого незаконного збагачення певної особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення ще належить встановити.

Враховуючи особливості відкриття кримінального провадження по факту можливого незаконного збагачення особи – обов'язкова наявність висновку НАЗК по результатах перевірки декларації, – початковий етап розслідування незаконного збагачення характеризується типовістю слідчої ситуації та певною інформаційною визначеністю: особа, стосовно якої є підстави вважати щодо вчинення нею правопорушення, та її місце перебування відомі; розмір завданої в результаті вчинення правопорушення шкоди відомий; вид, розмір та місце перебування активів відомі; спосіб вчинення правопорушення відомий тощо. Така інформаційна визначеність може скласти помилкове враження щодо сприятливості слідчої ситуації початкового етапу розслідування незаконного збагачення для розслідування в цілому.

Разом з тим, розслідування незаконного збагачення значно ускладнено активною протидією особи, що вчиняє таке правопорушення, на всіх етапах його вчинення: особа ретельно готується до вчинення такого правопорушення, маскує його безпосереднє вчинення під якісь законні правочини, а також ретельно приховує наслідки від правопорушення. Вчені виділяють наступні способи приховування незаконного збагачення суб'єктами злочину: а) заздалегідь офіційне розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану, але продовження фактичного проживання із дружиною (чоловіком) та ведення спільного побуту; б) реєстрація права власності на майно осіб, які не є суб'єктами декларації і відомості про яких не підлягають декларації; в) вчинення правочину для приховування іншого правочину, який насправді вчинено (удаваний правочин); г) вчинення правочину без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися таким правочинном (фіктивний правочин) тощо¹.

Враховуючи характер способів протидії, що використовуються особою на всіх етапах вчинення незаконного збагачення, суб'єкту розслідування іноді дуже важко довести їх спрямованість на досягнення протиправної мети та відмежувати від пересічних життєвих подій в житті особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, на початковому етапі розслідування незаконного збагачення суб'єкт розслідування висуває та перевіряє дві типові версії:

1. Мало місце незаконне збагачення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
2. Не мало місце незаконне збагачення особи, уповноваженої на виконання

за кордон понад 500 тис. дол. США: ОГП відкрив кримінальне провадження <<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-vuyavulo-oznaku-nezakonnogo-zbagachennya-shhodo-narodnogo-deputata-druzhyna-yakogo-vyvezla-pid-chas-vijny-za-kordon-ponad-500-tys-dol-ssha-ogp-vidkryv-kryminalne-provadzhennya/>> дата звернення 10.12.2022.

¹ Н С Моргун, О О Шевчук, С В Марчевський, Встановлення джерел походження активів як обставина, яка підлягає доказуванню під час розслідування незаконного збагачення (2022) 1 (97) *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка* 257–266.

функцій держави або місцевого самоврядування, а набуті активи є законними доходами такої особи.

Комплекс заходів та процесуальних дій, які проводить суб'єкт розслідування для перевірки висунутих версій, й складає початковий етап розслідування незаконного збагачення. Він характеризується пізнавальною та пошуковою діяльністю суб'єкта розслідування щодо максимального збирання доказів, які б вказували на характер джерела походження задекларованих активів (законний чи незаконний).

Збирання доказів стороною обвинувачення у відповідності до вимог ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій¹, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України². Теоретичні проблеми доказування і, зокрема, стороною обвинувачення висвітлені у низці наукових праць, які мають методолгічне значення для нашого дослідження³.

Черенков А. визначає основні обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування незаконного збагачення, та пропонує суб'єкту розслідування звертатися до адміністра-

торів відповідних державних реєстрів щодо отримання фактичних даних про:

- перебування особи на відповідній посаді, тобто віднесення її до особи, уповноваженої на виконання функцій держави та місцевого самоврядування;
- отримані такою особою та членами її родини доходи за період виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;
- придбання у власність об'єктів нерухомого та рухомого майна, а також витрати на утримання даного майна та вчинені інші правочини, на підставі яких у особи та членів її родини виникає право володіння або користування активами, а також дані про передачу таких активів будь-якій особі, та взаємозв'язок правопорушника з особою, на користь якої були передані активи⁴.

Збирання певних доказів може бути забезпечено тимчасовим доступом до речей і документів, в тому числі у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи. Враховуючи обставини конкретного кримінального провадження, на початковому етапі розслідування може виникнути необхідність в проведенні криміналістичних, економічних, товарознавчих експертиз, а також ревізій.

На початковому етапі розслідування незаконного збагачення проводиться також допит свідків на предмет встановлення джерела походження активів, якими володіє, користується чи розпоряджається особа, стосовно якої є підстави вважати щодо вчинення нею правопорушення, яке кваліфіку-

¹ М А Погорецький, Слідчі дії: поняття і класифікація (2008) 1 *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ* 142–148; М А Погорецький, Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; М А Погорецький, Д Б Сергеева, Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення (2014) 2 (33) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 137–141.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 12.12.2022.

³ М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 460–497; М Погорецький, Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання (2014) 10 *Право України* 12–25; М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 63–79.

⁴ А М Черенков, Використання державних реєстрів та автоматизованих баз даних у процесі доказування незаконного збагачення (2018) 1 *Європейські перспективи* 123–128.

ється як незаконне збагачення. Свідками можуть виступати фізичні особи--підприємці, представники юридичних осіб, нотаріуси, державні реєстратори, працівники підприємств, установ та організацій різних форм власності, а також члени родини особи, уповноваженої на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Враховуючи активну протидію суб'єкта вчинення кримінально протиправного діяння та всіх причетних та зацікавлених осіб (члени родини, розпорядники майна, «підставні» власники активів тощо) розслідуванню незаконного збагачення, нерідко вже на початковому етапі виникає необхідність у проведенні одночасного допиту двох та більше вже допитаних осіб з метою усунення протиріч в показаннях, викриття неправди. Такий допит доцільно проводити після отримання офіційних відповідей відповідних суб'єктів на запити суб'єкта розслідування, а також актів проведених ревізій (якщо вони проводилися) та висновків експертів (у разі проведення відповідних експертиз).

Після збирання достатньої кількості доказів, які б підтверджували безсумнівність незаконного джерела походження активів, суб'єкт розслідування оцінює їх достатність та повідомляє особі про підозру у вчиненні незаконного збагачення – кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України. В такому випадку повідомлення особі про підозру є логічним завершенням початкового етапу розслідування незаконного збагачення.

Але початковий етап розслідування незаконного збагачення може також закінчуватися закриттям кримінального провадження у випадках, коли в процесі збирання доказів суб'єктом розслідування будуть виявлені фактичні дані, що підтверджують відсутність події кримінального правопорушення (наприклад, законність джерела походження набутих активів), або відсутність складу кримі-

нального правопорушення (наприклад, особа на момент набуття активів не займала відповідну посаду тощо).

В разі достатності зібраних доказів для повідомлення особі про підозру у незаконному збагаченні, починається наступний етап розслідування, що характеризується притаманній йому тактикою процесуальних дій, спрямованою, здебільшого на перевірку зібраних доказів.

Висновки. Ефективність розслідування незаконного збагачення, як злочину корупційної спрямованості, напряму залежить від ефективності початкового етапу розслідування цього кримінального правопорушення. В свою чергу, початковий етап розслідування незаконного збагачення характеризується типовістю та відносною інформаційною визначеністю слідчої ситуації, яка, при цьому, не може розглядатися як сприятлива для розслідування. Факторами, що ускладнюють розслідування незаконного збагачення вже на початковому етапі, є способи активної протидії, до яких вдається особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на всіх етапах вчинення незаконного збагачення. Комплекс організаційних та процесуальних дій, які проводить суб'єкт розслідування на початковому етапі розслідування незаконного збагачення, спрямований на збирання доказів, які б вказували на характер джерела походження набутих активів (законний чи незаконний). Оцінка зібраних доказів дозволяє суб'єкту розслідування визначитися:

1) щодо наявності події правопорушення та складу злочину, передбаченого ст. 368⁵ КК України, та повідомити про підозру у незаконному збагаченні відповідній особі;

2) щодо відсутності події кримінального правопорушення та складу злочину та закриття кримінального провадження.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> data zvernennia 10.12.2022 [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 10.12.2022 [in Ukrainian].
3. Pro zapobigannya koruptsii [On prevention of corruption] Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> data zvernennia 10.12.2022 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

BOOKS

4. Pohoretskyi M A, Funktsionalne pryznachennia operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi [The functional purpose of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 460–497 [in Ukrainian].
5. Pohoretskyi M A, Lenko M O, Serhieieva D B, *Protseualni ta kryminalistychni zasady pochatkovoho etapu rozsliduvannia terorystychnykh aktiv, vchynenykh z vykorystanniam samorobnogo vybukhovoho prystroiu* [Procedural and forensic principles of the initial stage of the investigation of terrorist acts committed with the use of an improvised explosive device] / za red. M A Pohoretskoho (Kyiv, Alerta, 2014) 300 [in Ukrainian].

JOURNAL ARTICLES

6. Mazur A, Mezhi pochatkovogo etapu rozsliduvannia [Limits of the initial stage of the investigation] (2015) 61 *Visnyk Lvivskogo Universytetu* 435–441 [in Ukrainian].
7. Morgun N S, Shevchuk O O, Marchevskiy S V, Vstanovlennia dzherel pohodzhennia aktyviv iak obstavyna iaka pidliagaie dokazuvanniu pid chas rozsliduvannia nezakonnogo zbagachennia [Establishing the sources of origin of assets as a circumstance to be proven during the investigation of illegal enrichment] (2022) 1(97) *Visnyk LDUVS im. E O Didorenka* 257–266 [in Ukrainian].
8. Pohoretskyi M A, Busol O Yu, Udoskonalennia mekhanizmu deklarovannia dokhodiv ta vydatkiv osib, upovnovazhenykh na vykonannia funktsii derzhavy, ta chleniv yikh simey yak odyin iz chynnykiv znyzhennia rivnia koruptsii v Ukraini [Improving the mechanism of declaring income and expenses of persons authorized to perform state functions and their family members as one of the factors of reducing the level of corruption in Ukraine] (2009) 2 *Visnyk Nats. akad. prokuratury Ukrainy* 85–92 [in Ukrainian].
9. Pohoretskyi M A, Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: okremi problemni pytannia [The beginning of the pre-trial investigation: certain problematic issues] (2015) 1 *Visnyk kryminalnogo sudochynstva* 93–103 [in Ukrainian].
10. Pohoretskyi M A, Slidchi dii: poniattia i klasyfikatsiia [Investigative actions: concepts and classification] (2008) 1 *Nauk. visnyk Kyivskoho nats. un-tu vnutr. sprav* 142–148 [in Ukrainian].
11. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezul'tativ u dokazuvanni [Covert investigative (search) actions: problems of proceedings and use of results in evidence] (2013) 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 270–277 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta operativno-rozshukovi zakhody: poniattia, sutnist i spivvidnoshennia [Covert investigative (search) actions and operative-search measures: concept, essence and relationship] (2014) 2 (33) *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* 137–141 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M, Bahanets O, Obshuk osoby u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo pryiniattia propozytzii, obitsiankyabo oderzhannia nepravomirnoi vygody sluzhbovoiu osoboio [Search of a person in criminal proceedings regarding the acceptance of an offer, promise or receipt of an illegal benefit by an official] (2017) 12 *Pravo Ukrainy* 62–73 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Teoriia kryminalnogo protsesualnogo dokazuvannia: problemni pytannia [Theory of criminal procedural evidence: problematic issues] (2014) 10 *Pravo Ukrainy* 12–25 [in Ukrainian].
15. Pohoretskyi M A, Nova kontseptsiiia kryminalnogo protsesualnogo dokazuvannia [New concept of criminal procedural evidence] (2015) 3 *Visnyk kryminalnogo sudochynstva Ukrainy* 63–79 [in Ukrainian].
16. Cherenkov A M, Vykorystannia derzhavnykh reestriv ta avtomatyzovanykh baz danuh u protsesi dokazuvannia nezakonnogo zbagachennia [Use of state registers and automated databases in the process of proving illegal enrichment] (2018) 1 *Evropeisky perspektyvy* 123–128 [in Ukrainian].

17. Shepitko V Yu, Shevchuk V M, Bilous V V, Keryk L I Systema zahodiv protydyi nezakonnomu zbagachenniu v suchasnyh umovah [System of measures against illegal enrichment in modern conditions] (2016) 16 *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* 5–16 [in Ukrainian].

WEBSITES

9. Pidozry u deklaruvanni nedostovirnoi informatsii mozhut gruntuvatysia tilky na vysnovkakh natsahentstva [Suspicions of the declaration of unreliable information can be based only on the conclusions of the national agency] (2019) <<https://zib.com.ua/ua/136040.html>> [in Ukrainian].

10. NAZK vyявило oznaky nezakonnogo zbagachennia shchodo narodnogo deputata, druzhyna iakogo vyvezla pid chas viiny za kordon ponad 500 tys.dol. SSHA: OGP vidkryv kryminalne provadzhennia [NAZK revealed signs of illegal enrichment in relation to a people's deputy, whose wife took more than 500,000 dollars abroad during the war. USA: OGP has opened criminal proceedings] (2022) <<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-vyavlylo-oznaky-nezakonnogo-zbagachennya-shchodo-narodnogo-deputata-druzhyna-yakogo-vyvezla-pid-chas-vijny-za-kordon-ponad-500-tys-dol-ssha-ogp-vidkryv-kryminalne-provadzhennya/>> data zvernennia 10.12.2022 [in Ukrainian].

11. NAZK otrymue vid Derzhmytsluzhby ta mytnyh organiv krain Evropy dani, iaki dozvoliaut vyjavliaty nezakonnu gotivku u posadovtsiv, shcho peretynaiut kordon [NAZK receives data from the State Customs Service and customs authorities of European countries that will allow detection of illegal cash from officials crossing the border] (2022) <<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-otrymuyev-vid-derzhmytsluzhby-ta-mytnyh-organiv-krayin-yevropy-dani-yaki-dozvoliat-vyjavlyaty-nezakonnu-gotivku-u-posadovtsiv-shcho-peretynayut-kordon/>> data zvernennia 10.12.2022 [in Ukrainian].

Svanadze L. P.

Graduate student of the Department

of Criminal Process and Forensic,

Educational and Scientific Institute of Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID ID:0000–0003–1510–864X

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/208-217>

THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL ENRICHMENT

Abstract. *Illegal enrichment is one of the most dangerous criminal offenses of corruption and represents a direct threat to the national security of Ukraine. The high latency of illegal enrichment as a social phenomenon calls into question the effectiveness of the existing system of means of combating corruption. This prompts all state institutions to respond in order to develop an effective technology for detecting, investigating and preventing illegal enrichment. The scientific toolkit of such a technology should become a proven method of investigating illegal enrichment, the main elements of which are at the stage of formation and verification by investigative practice.*

The purpose of the article is *to propose a foundation for the development of the technology of investigation of illegal enrichment in modern conditions by conducting a review of the features of opening criminal proceedings in the presence of facts indicating the possibility of illegal enrichment, analysis of typical investigative situations and circumstances to be established, as well as determination of priority procedural actions and organizational measures at the initial stage of the investigation of illegal enrichment.*

The main results of the study demonstrate the peculiarities of the opening of criminal proceedings in the investigation of illegal enrichment, which include: the mandatory conclusion of the National Agency for the Prevention of Corruption based on the results of the verification of the person's declaration, as well as the opening of proceedings not against the person, but on the fact of possible illegal enrichment. The identified features determine the typicality of the investigative situation of the initial stage of the investigation of illegal enrichment and allow us to formulate two typical investigative versions of the event under investigation, such as: illegal enrichment took place and illegal enrichment

did not take place.

The effectiveness of the investigation of illegal enrichment, as a crime of corruption, directly depends on the effectiveness of the initial stage of the investigation of this criminal offense. In turn, the initial stage of the investigation of illegal enrichment is characterized by the typicality and relative information certainty of the investigative situation, which, at the same time, is not favorable for the investigation. Active counteraction, which is resorted to by a person authorized to perform the functions of the state or local self-government, at all stages of the commission of illegal enrichment, significantly complicates the investigation. The main search and cognitive activity of the subject of the investigation during the implementation of a complex of organizational measures and procedural actions at the initial stage of the investigation of illegal enrichment is aimed at gathering evidence that would indicate the nature of the source of origin of the acquired assets (legal or illegal). Further evaluation of the collected evidence allows the subject of the investigation to either notify the relevant person on suspicion of illegal enrichment, or to make a decision to close the criminal proceedings.

Key words: *illegal enrichment, initial stage of the investigation, collection of evidence, opposition to the investigation.*